

PŁAZY I GADY

uroczyska Polichty

Uroczysko Polichty leży na Pogórzu Karpackim na terenie Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego. Jego „sercem” jest użytek ekologiczny „Polichty” oraz funkcjonujący Ośrodek Edukacji Ekologicznej. Miejsce to jest odwiedzane przez liczne grupy młodzieży szkolnej, studentów, turystów, wędrowców a także okolicznych mieszkańców. Flora i fauna obfituje w rzadkie, chronione, jak też pospolite, lecz niejednokrotnie bardzo interesujące gatunki. Wędrując wyznaczonymi ścieżkami po lasach, polanach, czy zatrzymując się nad stawem, wiele osób przygląda się z zaciekawieniem zwierzętom, roślinom i grzybom i z trudem próbuje sobie przypomnieć choćby ich nazwę. Mamy nadzieję, że niniejsza seria pomoże wszystkim amatorom przyrody i miłośnikom Policht jeszcze lepiej zapoznać się, przynajmniej z częścią gatunków składających się na tutejszą bioróżnorodność.

Płazy i gady, ze względu na swój wygląd, mogą niekiedy wzbudzać lęk i niechęć. Na szczęście, wiele osób dostrzega jak są interesujące, przez co zdobywają coraz więcej sympatyków. Płazy i gady są chyba najczęściej obserwowanymi zwierzętami kręgowymi w Polichtach, zwłaszcza w okolicach stawu. Omawiane w tym przewodniku zwierzęta są bardzo pożyteczne, walczą ze szkodnikami takimi jak owady (zjadają je płazy) i gryzonie (zjadają je gady).

Pamiętajmy, że dziko występujące w Polsce płazy i gady to niewielkie zwierzęta, które nie „mają interesu” w atakowaniu ludzi i w zdecydowanej większości przypadków nie stanowią żadnego zagrożenia.

ŻABY ZIELONE (*Pelophylax*)

Umownie przyjęta grupa – żaby zielone (*Pelophylax*) to najpospolitsze płazy bezogonowe na obszarze uroczyska Polichty. Wśród gatunków rodzaju *Pelophylax* należy wymienić: żabę wodną (*Pelophylax esculentus*) i żabę jeziorkową (*Pelophylax lessonae*). U tych gatunków osobniki obu płci są podobnie, zielono ubarwione z mniej lub bardziej wyraźnymi przebarwieniami brunatnymi. Samce żaby jeziorkowej w porze godowej przyjmują jednak odmienną od samic szatę – głowa i przód ciała stają się cytrynowożółte oraz zanika plamistość. Na ogół samce wyróżnia: smuklejsza budowa ciała, zewnętrzne rezonatory oraz modele godowe na wewnętrznych palcach kończyn przednich (służące do przytrzymywania samicy). Samce posiadają po obu stronach głowy rezonatory dzięki czemu odzywają się donośnym głosem w trakcie godów.

Żaba wodna. Fot. PB

Samiec żaby wodnej z widocznymi rezonatorami. Fot. PŁW

CIEKAWOSTKA: Żaba wodna jest mieszańcem żaby śmieszki i żaby jeziorkowej.

ŻABY BRUNATNE (*Rana*)

Żaba trawna jest objęta ochroną częściową. Fot. PB

Skrzek żaby trawnej. Fot. PB

Do umownie przyjętej grupy żab brunatnych w Polsce należą: żaba trawna (*Rana temporaria*), żaba moczarowa (*Rana arvalis*) oraz żaba zwinka (*Rana dalmatina*). Ubarwienie tych płazów jest w przeważającej części brunatne, z charakterystycznymi ciemniejszymi plamami skroniowymi ciągnącymi się od oka do nasady kończyny przedniej. Samce są smuklejsze od samic, mają rezonatory wewnętrzne przez co ich głos jest nieporównywalnie słabszy od głosu żab zielonych. Dorosłe żaby brunatne żyją przeważnie na lądzie w miejscach wilgotnych, a w okresie godowym wędrują do zbiorników wodnych, w których przebywają tylko na czas rozrodu. W przeciwieństwie do żab zielonych, samice składają jaja w formie pojedynczych pakietów, przez co łatwiej określić liczbę samic biorących udział w godach na danym siedlisku.

CIEKAWOSTKA: U samców żaby zwinki (*Rana dalmatina*) brak jest rezonatorów (nawet wewnętrznych), które umożliwiałyby wydawanie odgłosów w porze godowej.

CZY WIESZ, ŻE: Żaba zwinka ma wyjątkowo długie kończyny tylne, dzięki czemu wykonuje skoki na odległość nawet 2 m i o wysokości do 75 cm.

ROPUCHA SZARA (*Bufo bufo*)

Ropucha szara (*Bufo bufo*) należy do najliczniejszych i najpospolitszych w kraju. Ciało osobników obu płci jest masywne, krępe, z licznymi brodawkami. U tego gatunku występuje wyraźny dymorfizm płciowy pod względem wielkości ciała. Samce mają ok. 50-100 mm długości, natomiast samice ok. 60-125 mm długości, ponadto samce są smuklejsze, a w sezonie rozrodczym pojawiają się u nich modzele godowe na 3 palcach kończyny przedniej. Samce nie posiadają rezonatorów, dlatego głosy wydawane przez nie w czasie pory godowej są słabe. Połączone śluzem jaja składane są przez samicę do wody w postaci długich sznurów (o długości nawet kilku metrów). Ropucha szara przez większą część cyklu życiowego na lądzie prowadzi nocny tryb życia.

CIĘKAWOSTKA: W porze godowej osobniki ropuchy szarej często łączą się w charakterystyczne pary „*in amplexus*” już podczas wędrówek do zbiornika wodnego.

Ropucha szara z wyraźnie widocznym gruczołem przyszyjnym. Fot. KM

Skrzek ropuchy szarej. Fot. arch. ZPKWM

Ampleksus ropuchy szarej. Fot. PŁW

KUMAK GÓRSKI (*Bombina variegata*)

Kumak górski. Fot. KM

Kumak górski posiada żrenicę w kształcie serca. Fot. arch. ZPKWM

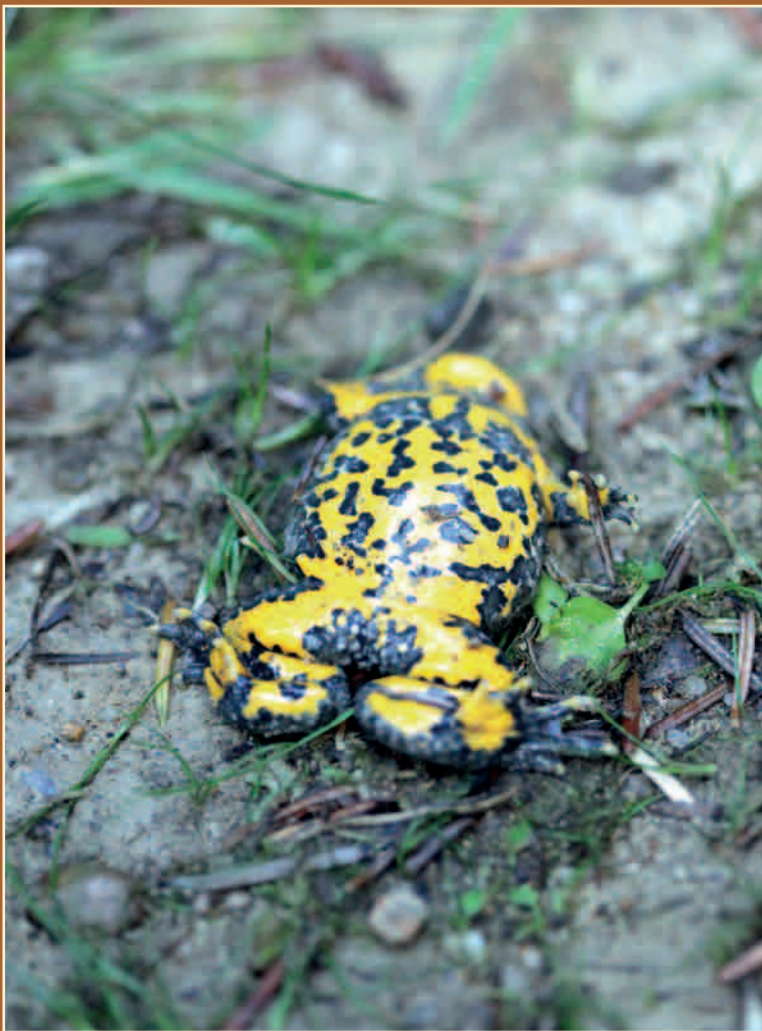

Refleks kumaka górskiego. Fot. MG

U osobników obu płci skóra na grzbiecie jest szarozielona, chropowata, natomiast pod spodem ciemna z żółtymi plamami. Dość często można go spotkać w wypełnionych wodą zagłębieniach, takich jak: kałuże, rowy, koleiny. W okresie rozrodczym samce kumaka górskiego „nadymają się” i wydają stłumione odgłosy. Dość często dochodzi do łączenia się w pary osobników kumaka górskiego i kumaka nizinnego, co prowadzi do hybrydyzacji czyli powstawania mieszańców.

CIEKAWOSTKA: W sytuacji zagrożenia kumaki przybierają postawę obronną: wyginają grzbiet, przednie kończyny zakładają za głowę, tylne odginają do góry, ukazując jaskrawe ubarwienie ostrzegawcze brzusznej strony ciała. Lepiej nie dotykać kumaka górskiego, ponieważ gruczoły na skórze tego zwierzęcia wytwarzają drażniącą substancję.

GATUNEK CHRONIONY PRAWEM POLSKIM I UNIJNYM

Ubarwienie ostrzegawcze kumaka górskiego – brzuszna strona ciała. Fot. KM

SALAMANDRA PLAMISTA (*Salamandra salamandra*)

Jest to największy płaz ogoniasty występujący w Polsce, którego długość może dochodzić nawet do ok. 290 mm. Ciało salamandry jest krępe z krótkim, okrągłym w przekroju ogonem. Obie płci są jednakowo, czarno ubarwione z pomarańczowożółtymi plamami – jest to ubarwienie ostrzegawcze. Brak u tego gatunku barw godowych. Skóra salamandry plamistej jest gładka i błyszcząca, pokryta licznymi brodawkami i gruczołami produkującymi toksyczną substancję. W przeciwieństwie do pozostałych płazów samica salamandry nie składa jaj, lecz rodzi larwy. Młode salamandry żyją w środowisku wodnym, mają wykształcone dwie pary kończyn, rozgałęzione skrzela i ogon.

Po przeobrażeniu wychodzą na ląd, gdzie dojrzałość płciową osiągają po ok. 3-4 latach.

Salamandra plamista. Fot. KM

CIEKAWOSTKA: Ubarwienie salamandry jest bardzo zmienne. Plamistość jest indywidualną cechą każdego osobnika, w naturze nie ma w zasadzie dwóch identycznie ubarwionych.

TRASZKA GRZEBIENIASTA (*Triturus cristatus*)

Gatunek ten jest największym wśród traszek występujących w kraju. Obie płci mają wymiary ok. 95-170 mm i dobrze zaznaczony dymorfizm płciowy. W porze godowej na grzbiecie samca wykształca się grzebieniasty fałd skórny, z wyraźnym przewężeniem u nasady ogona. Po bokach ogona biegnie perłowo-błękitna, srebrzysta smuga. Wargi kloakalne powiększają się i ciemnieją.

W okresie godowym traszki grzebieniaste są szczególnie ruchliwe i żarłoczne. Podstawą ich pożywienia są larwy komarów i płazów, czasem nawet własnego gatunku. Po zakończeniu okresu godowego wychodzą na ląd, gdzie różnice między osobnikami stają się mniej widoczne.

CIKAWOSTKA: U niektórych płazów występuje rzadkie zjawisko zwane albinizmem (brak ciemnego barwnika). Przykładem może być albinotyczna odmiana traszki grzebieniastej (*Triturus cristatus*).

Samiec traszki grzebieniastej z widocznym przewężeniem grzebienia u nasady ogona. Fot. PŁW

Samica traszki grzebieniastej. Fot. PŁW

Traszka grzebieniasta z częściowym brakiem ciemnego barwnika. Fot. ŁB

GATUNEK CHRONIONY PRAWEM POLSKIM I UNIJNYM

TRASZKA ZWYCZAJNA (*Lissotriton vulgaris*)

Należy do najpospolitszych traszek krajowych. U tego gatunku samce (40-110 mm) są nieznacznie większe od samic (40-100 mm). Podobnie jak u traszek grzebieniastych, zwłaszcza w okresie godowym, przypadającym na marzec/kwiecień zaznacza się dymorfizm płciowy, z tą różnicą, że u samców traszki zwyczajnej grzebień jest mniejszy i bez przewężenia pomiędzy tułowiem a ogonem. Samce w porównaniu do samic są bardziej kontrastowo ubarwione. Skóra tych płazów podczas życia w środowisku wodnym jest gładka, natomiast po wyjściu na ląd staje się wyraźnie chropowata. W trakcie życia lądowego traszki zwyczajne przebywają najczęściej w miejscach zacienionych i wilgotnych, w zagłębieniach wśród drzew i krzewów. Na łowy wychodzą wieczorem, szczególnie chętnie podczas deszczowej pogody. Zarówno larwy, jak i dorosłe osobniki są mięsożerne. Zimują zagrzebane z innymi płazami w ziemi.

Dorosły samiec traszki zwyczajnej z widocznym brakiem przewężenia grzebienia godowego u nasady ogona. Fot. PŁW

CIEKAWOSTKA: „Drzewkowate” narośla przy głowie larwy są skrzelami zewnętrznymi umożliwiającymi oddychanie pod wodą. Dorosłe traszki oddychają płucami.

Larwa traszki zwyczajnej. Fot. PŁW

Traszka zwyczajna. Fot. PŁW

JASZCZURKA ZWINKA (*Lacerta agilis*)

Samiec jaszczurki zwinki w ubarwieniu godowym. Fot. PB

Samiec jaszczurki zwinki poza sezonem godowym. Fot. PB

Jaszczurka zwinka z „nowym” ogonem. Fot. KM

W naszym kraju jaszczurka zwinka (*Lacerta agilis*) jest najpospolitszym gadem. W porównaniu do jaszczurki żyworodnej (*Zootoca vivipara*) ciało jaszczurki zwinki jest masywniejsze, z wyraźniej wyodrębnioną głową. Poza porą godową na grzbiecie u obu płci występują ciemne plamy z jasnym centrum, u samca brzuszna strona ma barwę zielonkawą. Układ trzech tarczek w okolicach nozdrzy i policzków tworzy trójkąt charakterystyczny dla tego gatunku. Dość często przebywa w miejscach nasłonecznionych, takich jak polany leśne, zbocza. W porze godowej – na przełomie maja i czerwca – samiec przybiera na większej części ciała ubarwienie jaskrawozielone, czym odróżnia się od samicy. Samica za pomocą pyszczka oraz przednich kończyn wykopuje niewielki dołek, do którego składa jaja, następnie zasypuje całość ziemią. Jaszczurki nie opiekują się młodymi.

CIEKAWOSTKA: Zaniepokojone jaszczurki mogą odrzucić ogon, co jest ich naturalną strategią obronną. Zjawisko to nosi nazwę autotomii. Odrzucony ogon jest w większym bądź mniejszym stopniu regenerowany w zależności od kondycji osobnika. Jaszczurka jest wówczas osłabiona i bardziej narażona na ataki drapieżników.

Jaszczurka zwinka lubi wygrzewać się w słońcu. Fot. PB

JASZCZURKA ŻYWORODNA (*Zootoca vivipara*)

Jaszczurka ta ma delikatną budowę ciała. Głowa jest niewielka i wąska, kończyny pięciopalczaste. Cechą charakterystyczną tego gatunku jest występowanie jednej tarczki nozdrzowo-policzkowej i jednej policzkowej. Ubarwiona jest podobnie do jaszczurki zwinki (*Lacerta agilis*). Unika miejsc nasłonecznionych. W porze godowej dymorfizm płciowy u samców jaszczurek objawia się występowaniem nabrzmiałej kloaki i nabrzmiałej nasady ogona. Brzuszną powierzchnię ciała przybiera barwę pomarańczową. W przeciwieństwie do jaszczurki zwinki (*Lacerta agilis*) u jaszczurki żyworodnej (*Zootoca vivipara*) przychodzą na świat małe, samodzielne jaszczurki. Nie unika zbiorników wodnych w których często szuka schronienia. Pływa bardzo dobrze.

Jaszczurka żyworodna. Fot. MG

CIEKAWOSTKA: Uciążliwe dla jaszczurek są kleszcze, które przyczepiają się w okolicach pachwin i skroni.

Jaszczurka żyworodna. Fot. MG

PADALEC ZWYCZAJNY (*Anguis fragilis*)

Padalce zwyczajne – osobnik z niebieskimi plamkami jest w odmianie turkusowej.
Fot. arch. ZPKWM

Padalec zwyczajny (*Anguis fragilis*) jest jedyną jaszczurką beznogą w kraju, przypominającą kształtem węże. Jednak w odróżnieniu od węży charakteryzuje go mała głowa, słabo odznaczająca się od reszty ciała, nieprzezroczyście, ruchliwe powieki, liczne rzędy łusek na brzusznej stronie ciała. Ubarwienie ciała obu płci jest szarobrunatne z ciemniejszymi plamami, kropkami, bądź pręgami. Podobnie jak u innych jaszczurek w sytuacji zagrożenia potrafi odrzucić ogon – jest to jedyny mechanizm obronny padalca. Z powodu wysokich nakładów energetycznych, jakie są wymagane do jego odtworzenia, zregenerowany ogon mało przypomina pierwotny.

Naturalnymi wrogami są ptaki drapieżne, ssaki, a z gadów gniewosz plamisty (*Coronella austriaca*).

CIEKAWOSTKA: W niektórych rejonach kraju padalec zwyczajny (*Anguis fragilis*) zwany jest „wężem szklanym” ze względu na kruchość oraz szklistą powłokę ciała.

Padalec zwyczajny. Fot. MG

ŻMIJA ZYGZAKOWATA (*Vipera berus*)

Jedyny gatunek żmii występujący w Polsce (w Europie żyje siedem gatunków). Osobniki tego gatunku osiągają długość ok. 650-800 mm. Żmija zygzakowata (*Vipera berus*) charakteryzuje się dość krępą budową ciała z wyraźnie wyodrębnioną spłaszczoną głową, sercowatą lub trójkątną. Do najpospolitszych odmian samic żmii zygzakowatych należą szarobrązowa i miedzianobrązowa z mało widocznym zygzakiem, znanym jako „wstęga kainowa”. Występuje też forma czarna z niewidocznym zygzakiem. U samców żmii zygzak jest zdecydowanie bardziej widoczny, w kolorze ciemnobrązowym lub czarnym na szarym bądź srebrzystym tle. Pożywieniem żmii są przeważnie gryzonie, na które poluje aktywnie używając dobrze rozwiniętych zębów jadowych. Gatunek płochliwy, atakujący tylko w przypadku schwytania bądź nadeptnięcia.

Uwaga! Gatunek jadowity! Nigdy nie próbuj chwycić, ani celowo drażnić żmii! W przypadku ukąszenia skontaktuj się z lekarzem!

Żmije zygzakowate. Fot. arch. ZPKWM

CIEKAWOSTKA: Wg badań jeden osobnik żmii zygzakowatej (*Vipera berus*) potrafi w ciągu sezonu ochronić ok. 100 kg zboża żywiąc się myszowatymi.

Żmija zygzakowata. Fot. arch. ZPKWM

Żmija zygzakowata w odmianie czarnej. Fot. MG

ZASKRONIEC ZWYCZAJNY (*Natrix natrix*)

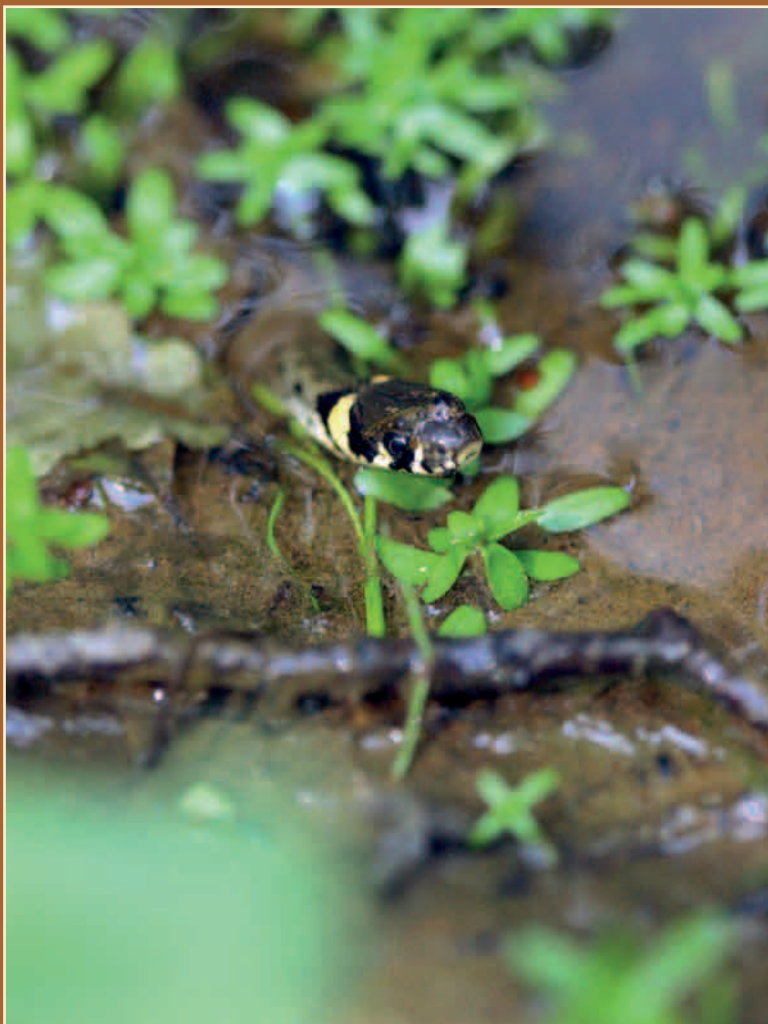
Zaskroniec zwyczajny – wyraźnie widoczne żółte plamy. Fot. MK

Najczęściej spotykany przedstawiciel węzowatych na obszarze uroczyska Polichy. Nazwa gatunku pochodzi od dobrze widocznych żółtych lub żółtopomarańczowych plam na głowie za skroniami. Ciało tego gada jest ubarwione w odcieniach koloru szarego, z pojawiającymi się ciemniejszymi fragmentami na stronie grzbietowej. Dość często pojawia się w pobliżu zbiorników wodnych, w których szuka schronienia lub pożywienia. Jest dobrym pływakiem, żywi się przeważnie żabami zielonymi. Zimuje dość często z innymi gadami w zagłębieniach, norach lub stogach siana. Zaskroniec zwyczajny (*Natrix natrix*) nie jest gatunkiem jadowitym.

Zaskroniec zwyczajny w roślinności wodnej. Fot. PB

CIEKAWOSTKA: Zaniepokojony lub schwytany zaskroniec wydziela z gruczołów analnych cuchnącą ciecz. Substancja ta długo pozostaje na skórze mimo intensywnego mycia.

Zaskroniec chętnie poluje w drobnych zbiornikach wodnych. Fot. KM

UROCZYSKO POLICHTY

Fot. KM

Staw w Polichtach. Fot. IB

Teksty:

Anna Boguś, Piotr Buglewicz, Patrycja Łabuz-Walczak,
Krzysztof Musiał

Konsultacja:

dr Marek Guzik

Zdjęcia:

Łukasz Barszcz (ŁB), Piotr Buglewicz (PB), Iwona Burda (IB),
Marek Guzik (MG), Monika Kwaśniewicz (MK),
Patrycja Łabuz-Walczak (PŁW), Krzysztof Musiał (KM)

Zdjęcie na okładce:

Patrycja Łabuz-Walczak

Skład, druk, oprawa:

Drukarnia GOLDRUK Wojciech Gołachowski
ul. Kościuszki 28, 33-300 Nowy Sącz
www.goldruk.eu

LITERATURA

Płazy i gady – przewodnik terenowy. Krzysztofiak A., Krzysztofiak L.,
Suwałki 2003

Płazy i gady Mazowieckiego Zespołu Parków Krajobrazowych, Wąsik S.,
Epograf, Warszawa 2011

Płazy i gady Polski, klucz do oznaczania, Berger L., Wydawnictwo
Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 2000

Płazy i gady Polski, atlas i klucz, Herczek A., Gorczyca J., Wydawnictwo
Kubajak 1999

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego
ul. Vetulaniego 1A, 31-227 Kraków
www.zpkwm.pl

Oddział Tarnów
ul. Ostrogskich 5, 33-100 Tarnów
tel. 14 627 42 72

Znajdź nas na Facebook.pl

ISBN 978-83-63113-08-7

Sfinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Krakowie

